

ЗЕМЕЛЬНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ Й ОХОРОНИ

Гобод Олександр Ігорович, ст.гр.ЗВ-31

Науковий керівник: викладач

Землепорядних дисциплін

Євстаф'єв В.О.

Малинський лісотехнічний коледж

З 2 тисячоліття до нашої ери людству стали відомі проблеми ерозії ґрунтів. Давньоєгипетські, ветхозавітні та ряд інших літописів описують війни, які почалися через втрату земельними ресурсами своєї родючості, внаслідок зміни кліматичних умов. Адже саме примітивна агротехніка та інтенсифікація застосування ріллі у процесі збільшення густоти населення зумовили руйнування ґрунту під впливом води та вітру. Тому вже понад 2 тис. років тому почали захищати ґрунти від ерозії.

У сучасному розумінні земельні ресурси – це складне поняття, до якого умовно належить визначення "природно-соціальне утворення". Що характеризується ознаками просторового та інтегрального ресурсів – протяжністю, рельєфом, надрами, водами, ґрунтовим покривом, рослинністю, а також є об'єктом господарської діяльності й розселення, визначає екологічні умови життя людей. Земельні ресурси – сукупні ресурси земної території як просторового базису господарської діяльності і розселення людей, засобу виробництва, її біологічної продуктивності та екологічної стійкості середовища життя [1].

Земля – це територія суші або її частина (земельна ділянка) з ґрунтами, іншими природними компонентами ландшафту, що органічно поєднані та функціонують разом із нею, є об'єктами власності та господарської діяльності, що здійснюється на основі законодавства України. Вирізняють такі рівні комплексного оцінювання земельних ресурсів:

- природно-історичний (природний). На цьому рівні оцінюються окремі компоненти території без спеціального визначення їх соціальної функції, тобто йдеться тільки про якісне оцінювання об'єктів та явищ;

- природно-ресурсний (геотехнологічний), сутність якого полягає в оцінюванні соціальної функції природних елементів території шляхом запровадження поняття "земельні ресурси", тобто на ресурсному рівні;

- еколого-соціально-економічний. На цьому рівні здійснюється поглиблений аналіз соціальних функцій сукупності земельних ресурсів за допомогою різних територіально-господарських систем або комплексів [2].

Одним із основних споживачів земельних ресурсів є сільське господарство. Саме ґрунт дає всі відтворювані ресурси рослинного і тваринного світів. Ґрунт – біокосна система, в якій складові (жива речовина та нежива матерія, мінеральна речовина, або скелет ґрунту, та організми) настільки взаємопов'язані, що втрата якоїсь із них неможлива – ґрунт зруйнується. Для ґрунту характерна найбільша активність процесу вивітрювання. Адже на його поверхню потрапляє сонячна радіація, атмосферні опади, він є субстратом і середовищем сухопутного життя. Із природними є штучні, докорінно перетворені ґрунти та ґрунтоподібні суміші: у містах, на звалищах, рекультивованих кар'єрах тощо. Такі заходи, як меліорація, суттєво впливають на ґрунтоутворюючий процес. Частка перетворених і штучних ґрунтів досить значна, а в деяких регіонах світу вони навіть переважають [1].

Фізико-хімічні процеси, що відбуваються в агроєкосистемах, істотно відрізняються від аналогічних у природних екосистемах унаслідок наявності елементів антропогенного регулювання. Принципова відмінність навіть спрощених агроєкосистем від природних полягає в переважному виносі з врожаєм поживних речовин, які акумулюються у вирощеній продукції. Родючість ґрунту, що визначається в основному запасами гумусу, є не тільки головною економічною й екологічною характеристиками агроєкосистеми. Зменшення вмісту гумусу погіршує умови розвитку корисної мікрофлори, спричинює втрату запасів внутрішньоґрунтової вологи, елементів мінерального

живлення, посилення процесів змивання та вимивання, тобто зумовлює деградацію базису. З усіх типів ґрунтів найродючішими та найпотужнішими є чорноземи. В Україні нараховується майже 650 різних видів ґрунтів.

Ґрунти, розташовані на поверхні суші, відіграють виключно важливу роль у процесі взаємодії літосфери з атмосферою та гідросферою, безпосередньо (через рослини) або опосередковано (через тварин) зумовлюють існування біосфери. Усі ґрунти мають здатність до самовідновлення у процесі ґрунтоутворення. Людство використовує ґрунти прямим та опосередкованим шляхами. До прямого використання належать: рух наземного транспорту, будівництво, розміщення промислових і побутових відвалів, фільтрація вод тощо; при цьому ґрунти гинуть [3]. Опосередковане використання має ширші масштаби і за правильної організації не призводить до зникнення або різкого погіршення властивостей ґрунтів. Найважливішим є використання ґрунтів з метою вирощування культурних рослин. Через промислових тварин людина використовує рослини, а через них – ґрунти.

Ґрунт – найскладніша система, одним з основних компонентів якої є живі організми, що її населяють. Від діяльності цих організмів залежать характер та інтенсивність фіксації головного біогенного елемента – атмосферного азоту, здатність ґрунту до самоочищення та ін. Значення ґрунтової біоти постійно збільшується, і не тільки у зв'язку з її незамінною роллю у формуванні родючості ґрунту. Під час техногенного забруднення компонентів біосфери, в тому числі й ґрунту, ґрунтова біота виконує ще одну важливу функцію – детоксикації різних сполук, які є в ґрунті і впливають на стан навколишнього середовища та якість сільськогосподарської продукції.

Ґрунтовий покрив – це самостійна земна оболонка – педосфера. Ґрунт є продуктом сумісної дії клімату, рослинності, тварин та мікроорганізмів на поверхневій шарі гірських порід. У цій найскладнішій системі безперервно відбуваються синтез і руйнування органічної речовини, кругообіг елементів зольного та азотного живлення рослин, детоксикація різних забруднювальних речовин, що потрапляють у ґрунт [2]. Такі процеси здійснюються за допомогою

унікальної структури ґрунту, що являє собою систему взаємопов'язаних твердої, рідкої, газоподібної та живої складових. Наприклад, повітряний режим ґрунту тісно пов'язаний із його вологістю. Оптимальне співвідношення цих факторів сприяє ліпшому розвитку вищих рослин. Тверда фаза ґрунту, в якій здебільшого містяться джерела поживних та енергетичних речовин (гумус, органо-мінеральні колоїди), взаємопов'язана з ґрунтово-біотичним комплексом.

У зв'язку з цим значення ґрунту в агроекосистемах полягає в тому, що

- це головний засіб сільськогосподарського виробництва та основа агроекосистем. Людство отримує з ґрунту майже 95 % усіх продуктів харчування;

- це життєвий простір, що забезпечує існування живих організмів; це механічна опора рослинності, яка на ньому росте; ґрунт має здатність зберігати насіння протягом декількох років, у зв'язку з чим підтримується біорізноманіття у природі та здатність до оновлення рослинних популяцій;

- ґрунт акумулює потрібні для життєдіяльності організмів воду, поживні та енергетичні речовини, що в значній мірі визначає його родючість;

- він регулює гідротермічний режим, що дає змогу організмам, які його населяють, зберігати життєдіяльність за певних температур і вологості;

- ґрунт виконує санітарну функцію. Його здатність до самоочищення за допомогою його біоти забезпечує знешкодження багатьох патогенних мікробів і токсикантів, що позитивно впливає на якість сільськогосподарської продукції і стан природного середовища;

- йому також притаманна інформаційна функція. Відомо, наприклад, що перехід навесні температури понад 4-5 °С стимулює активізацію азоту, фосфору, калію, тобто ця межа температури є своєрідним "сигналом" до початку споживання поживних елементів у зв'язку з початком вегетаційного періоду [1].

Однак ці функції ґрунту не безмежні й можуть порушуватися унаслідок виробничої діяльності людини. Одним з таких порушень є ґрунтостомлення, зовнішні вияви якого відображаються в різкому зменшенні врожайності сільськогосподарських культур. Це спостерігається у процесі постійного вирощування рослин одного й того самого роду. Основними причинами ґрунтостомлення є накопичення у ґрунті токсичних речовин, які виділяють коріння рослин та мікроорганізми, а також розклад специфічних шкідників, збудників хвороб і бур'янів. З метою запобігання ґрунтостомленню потрібно дотримуватися сівозмін, оздоровляти ґрунти шляхом внесення органічних добрив, вирощувати стійкі сорти тощо.

Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів. Розораність земель є найвищою в світі й досягає 57 % території країни та майже 80 % сільськогосподарських угідь. Інтенсивне сільськогосподарське використання земель зумовлює зменшення родючості ґрунтів у зв'язку з їх переущільненням, втратою грудкувато-зернистої структури, водопроникністю та аераційною здатністю з усіма екологічними наслідками [3].

Із ґрунтом кожного року виноситься 11 млн т гумусу, 0,5 млн т азоту, 0,4 млн т фосфору й 0,7 млн т калію. Щорічні еколого-економічні збитки від ерозії ґрунтів перевищують 9 млрд грн. Значної екологічної шкоди земельні ресурси зазнають унаслідок забруднення ґрунтів викидами промисловості (важкі метали, кислотні дощі тощо) та використання засобів хімізації в аграрному секторі. Ситуація із забрудненням ґрунтів ускладнилася після аварії на Чорнобильській АЕС. Радіонуклідами забруднено 74 райони 11 областей України, у тому числі 3,1 млн га ріллі. З використання вилучено 119 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 65 тис. га ріллі. Загальна площа сільськогосподарських угідь, забруднених радіонуклідами, становить 6,7 млн га, значна частка котрих розташована в Житомирській області та південних

районах Київської. Інші забруднені ділянки у вигляді "плям" розміщені на територіях Рівненської, Волинської, Чернігівської, Вінницької, Черкаської та Тернопільської областей.

Земельні ресурси, на використанні яких формується майже 95 % обсягу продовольчого фонду та 2/3 фонду товарів споживання, вважаються первинним фактором виробництва й основою економіки України. Частка земельних ресурсів у складі продуктивних сил держави становить понад 40 %. Земельний фонд складається із земель, що мають різноманітне функціональне використання, якісний стан і правовий статус (рис. 6.1). Власне земельна площа (суша) України становить 57 939,8 тис. га; її сільськогосподарська освоєність дорівнює 72,2 %, розораність — понад 57 %; частка ріллі в загальній площі сільськогосподарських угідь сягає 79 %. Середньозважена землезабезпеченість основних галузей народногосподарського комплексу є достатньою для їх нормального розвитку [4].

Отже в найближчому майбутньому на нас чекають сумні реалії, що будуть пов'язані із низькою родючістю ґрунтів, або навіть із їх втратою. Але ми здатні припинити ці процеси які неминуче призведуть до втрати ґрунтів.

Список використаних джерел:

1. Електронний ресурс. Режим доступу: br.com.ua
2. Електронний ресурс. Режим доступу: eduknigi.com
3. Електронний ресурс. Режим доступу: pidruchniki.com
4. Електронний ресурс. Режим доступу: buklib.net